

УДК: 368.5; DOI: 10.31388/2519-884X-2019-40-222-230

*Рубцова Н.М., к.е.н., доцент
Вовк І.В., слухач магістратури
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

В даній статті розглянуто основні показники роботи ринку страхування сільськогосподарської продукції. Встановлено, що рівень охоплення страхуванням сільськогосподарських площ в Україні не перевищує 5%, в той час, як у країнах Європи цей показник перевищує 60-70%. Визначено перелік страхових компаній, які активно працюють в даній сфері та співпрацюють з Аграрним фондом за програмою форвардних закупівель зерна. Проаналізовано безпосередньо ринок страхування зернових культур, де найбільшу частку за основними показниками страхування займає озима пшениця. Виявлено основні проблеми, що стримують подальший розвиток агрострахування та визначено напрями їх вирішення.

Ключові слова. виробництво зернових культур, сільськогосподарські ризики, ризики виробництва зернових культур, мінімізація ризиків, агрострахування, договори страхування, застраховані площі, страхові премії, зібрані площі, страхове відшкодування.

JEL code classification: G22, Q14

*Rubtsova N.M., PhD, Ass. Prof.
Vovk I.V., student of Master Program "Marketing"
Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University*

INSURANCE OF RISKS OF CEREAL PRODUCTION BY SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES

Abstract. *This article analyzes the volume of sown and harvested cereals in Ukraine. It is established that the production of agricultural products is accompanied annually by risks that can be minimized by insurance. It is determined that the coverage of agricultural area insurance in Ukraine does not exceed 5%, while in Europe the figure exceeds 60-70%. The main insurance products offered in the agricultural insurance market are studied. These include classic (comprehensive) and index insurance products, which have certain advantages and disadvantages. It is established that insurance based on weather indices is the most suitable for agricultural production in the regions of Ukraine. The list of insurance companies actively working in this field and cooperating with the Agrarian Fund under the program of forward purchases of grain has been determined. The main criteria by which the insurance companies were selected are: open financial statements of insurers; transparency of business processes; experience in agricultural insurance; the main indicators of voluntary agricultural insurance companies. The work of the agricultural insurance market is analyzed and it is established that grain insurance contracts occupy a significant share in its overall structure. Among them, the leaders in terms of insurance are winter wheat and corn. It was found that winter wheat and winter rye insurance contracts account for the largest share of total payments on the grain market. Given that growing cereals is a very risky activity, and the natural and climatic conditions in recent years have sharply changed to a disadvantage for farmers, it is worth noting a very low level of payments under grain insurance contracts. The main problems that hinder the further development of agro-insurance have been identified and directions for their solution have been identified, including the use of innovations in the grain insurance system, such as robotics, precision agriculture and innovative insurance products.*

Keywords: *production of crops, agricultural risks, risks of production of crops, minimization of risks, agricultural insurance, contracts of insurance, insured areas, insurance premiums, collected areas, insurance indemnity.*

Постановка проблеми. Український сільськогосподарський виробник демонструє стійкі темпи зростання обсягів виробництва та збільшення експорту аграрної продукції, основною часткою якої є зернові культури. Проте в останні

роки спостерігається зростання залежності результатів господарської діяльності від погодних умов і як наслідок у підвищенні рівнів варіації показників економічного розвитку. Але дана галузь є найбільш схильною до

впливу зовнішніх факторів, які можуть завдати суттєвих, а інколи, й фатальних збитків фермеру. Саме щоб забезпечити стабільний рівень доходу сільгоспвиробників, зокрема підприємств малого та середнього бізнесу, які найбільше підпадають під вплив природно-кліматичних факторів, у світовій практиці застосовується механізм агрострахування. Адже аграрне страхування забезпечує стабільність розвитку сільського господарства через механізми відшкодування заподіяних збитків.

Проте в Україні залишається ще багато проблем, які стримують ефективний розвиток ринку агрострахування, що й стало причиною детального вивчення даної теми та написання наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою функціонування та розвитку страхування ризиків аграрного виробництва в Україні займаються такі вітчизняні учені як А.В. Гордійчук, О. Залетов, І. Фисун, Р. Шинкаренко, Р.О. Колібаба, О.В. Марценюк-Розарьонова, О.В. Олійник, Л. Сорока тощо. Разом з тим, потребують подальшого розгляду питання, пов'язані з пошуком оптимальних шляхів страхового захисту агровиробників сільськогосподарської продукції, зокрема зернових культур.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення особливостей страхування ризиків виробництва зернових культур сільськогосподарськими підприємствами та розробка пропозицій щодо ефективної діяльності страхових організацій з представниками аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловий комплекс України – один із найпотужніших секторів економіки, який значною мірою впливає на розвиток соціально-економічних процесів суспільства, його рівень життя та продовольчу безпеку країни. Вагому роль у розвитку аграрної сфери України відіграє виробництво сільськогосподарських культур, зокрема зернових та олійних, адже дана продукція дозволяє здійснювати вихід на світові ринки, забезпечуючи надходження фінансових потоків від її експорту.

Валовий збір зернових культур в Україні постійно зростає (рис. 1), проте динаміка посівних та зібраних площ протягом 2014-2018 рр. мала негативну тенденцію порівняно з 2009-2013 рр. За період з 2014 по 2018 рр. зернові втратили близько 12% посівних площ, тобто Україна повторює світовий тренд скорочення посівних площ під зерновими культурами.

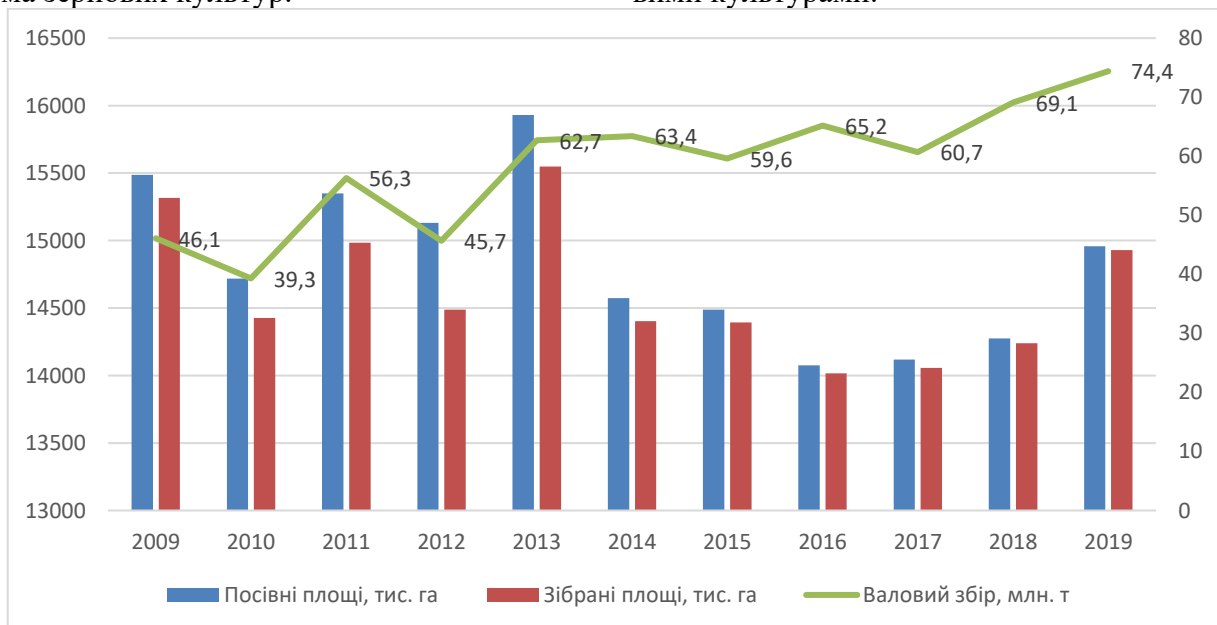

Рис. 1. Динаміка посівних / зібраних площ і валового збору зернових культур в Україні за 2009-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [1]

Поряд зі зменшенням посівних площ зернових культур, зменшуються і зібрані площі, що пояснюється впливом негативних факторів на їх вирощування. Основні ризики, що спостерігаються при виробництві сільськогосподарської продукції – природно-

кліматичні, а це означає, що вони перебувають поза межами людського впливу. Основні види ризиків у діяльності АПК, які пов'язані з проявом різноманітних небезпек в сільському господарстві, відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні ризики діяльності сільськогосподарського виробництва

Види ризику	Форми впливу	Негативні результати впливу
Природні	Природно-кліматичні процеси	Недоотримання сільськогосподарської продукції внаслідок несприятливих природних процесів і явищ
Техногенні	Фізичне та хімічне забруднення ґрунтів, зокрема отрутохімікатами, пальним, мастилами; нераціональне використання мінеральних добрив та пестицидів тощо	Погіршення якості ґрунтів, і як наслідок, зниження врожайності сільськогосподарських культур
Антропогенні	Прискорена водна та вітрова ерозія, механічне руйнування та ущільнення ґрунту, зниження рівня гумусу в ґрунті	Утворення еродованих ґрунтів, винос поживних речовин з ґрунту і, як наслідок, зниження врожайності сільськогосподарських культур
Радіаційні	Іонізуюче випромінювання радіаційних матеріалів у навколишньому середовищі	Забруднення радіоактивними речовинами сільськогосподарської продукції
Еколого-економічні	Використання екологічно небезпечних технологій у процесі виробництва сільгосппродукції	Зниження якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції

Джерело: доповнено автором [2]

У природи немає поганої погоди, але такий вислів для аграріїв не підходить, адже кожен хоче зібрати гарний урожай із мінімальними втратами. Спрогнозувати погодні умови можна, але не на 100%. Зменшити ж їх негативні наслідки практично неможливо. Особливо в аграрному секторі, кліматичні показники, які є найбільш непередбачуваними, можуть призвести навіть до повної втрати врожаю. Саме ці ризики для аграріїв зростають, бо останніми роками погодні умови в Україні змінюються динамічно. У сільському господарстві України раз на чотири-п'ять років спостерігається певна схема часткової або повної втрати врожаю зернових. Раз на 20-30 років трапляються катастрофічні ситу-

ації, що можуть призвести до повної втрати врожаю. [3] Отже, у багатьох аграрних країнах світу страхування для фермерів відіграє важливу роль у мінімізації ризиків

Саме агрострахування повинно відігравати важливу роль та сприяти сталому розвитку агробізнесу. Проте, при порівнянні українського ринку з міжнародним, визначено, що лідером в агрострахуванні є США, де 90% господарств застраховані. Активно користуються цими послугами і в країнах Європи. Натомість в Україні послугою агрострахування користуються близько 5% сільгоспвиробників [4].

Рівень розвитку страхування в Україні значно поступається аналогічному рівню

розвинутих країн світу, зокрема, спостерігається низький рівень страхування сільськогосподарських культур, що стає причиною зменшення ефективності всього агропромислового комплексу, адже страхування дозволяє знижувати ризики та витрати, а також оптимізувати вплив держави на вирішення основних проблем аграрного сектору України [5].

На страховому ринку України пропонуються класичні та індексні страхові продукти. Класичні страхові продукти включають в себе як страхування окремих ризиків так і мультиризикове страхування, тобто комплексне. На сьогодні вітчизняні страховики пропонують аграріям декілька класичних продуктів. Так, програма комплексного страхування посівів сільськогосподарських культур на період перезимівлі передбачає страхування витрат, понесених господарством на посів та вирощування озимих культур. Страхування проводиться на випадок загибелі та пошкодження озимих культур внаслідок настання несприятливих погодних умов перезимівлі. Під загибеллю розуміється знищення 50% (та більше) рослин від їхньої первісної щільності. Страховка покриває, зокрема, такі ризики, як посуха, пожежа, буря, злива, паводок, град, приморозок тощо. [3]

Для захисту найпоширеніших в Україні озимих та ярих культур на весняно-літній період передбачається програма страхування майбутнього врожаю сільськогосподарських культур на період весна-літо. Страхування проводиться на випадок неотримання або недоотримання урожаю внаслідок настання відповідних страхових ризиків. Розмір страхового внеску, який має сплатити агровиробник залежить від страхового тарифу, який коливається в межах від 1,7% до 7%, розміру франшизи, регіону та культури.

Індексне страхування відрізняється від класичного тим, що страховим випадком стає не загибель посівів або недобір урожаю нижче обумовленого рівня, а несприятливі метеорологічні умови, які виступають причиною неврожайів. Індексні страхові продукти базуються на регіональному індексі врожайності або погоди. Страхування за індексом врожайності передбачає виплату страхового відшкодування в тому випадку, якщо

рівень середньої врожайності за поточний рік по визначеному регіону знижується на обумовлену величину нижче середнього багаторічного рівня. Врегулювання збитків за договором індексу врожайності відбувається не за результатами збору врожаю в господарстві, а за даними державних органів статистики. Проте, якщо підприємство матиме збитки, а середня врожайність по району буде в межах звичайного, то воно не отримає страхового відшкодування.

Страхування врожаю із використанням погодного індексу базується на відхиленні кількості температурних або погодних даних від середнього багаторічного рівня за період, найбільш відповідальний для вегетації рослин. Ці відхилення обов'язково реєструються місцевими станціями метеорологічного спостереження і з'являються оперативніше, ніж офіційні дані по врожайності культур, а відтак оперативніше виплачуються і страхові відшкодування страховими компаніями. Підприємство отримує страхові виплати відразу після того, як прилегла до даної території метеостанція українського Гідрометцентру зафіксує настання страхової події. Проте велика розкиданість та недостатньої кількості метеостанцій не сприяє здійсненню об'єктивної оцінки даних.

Страхування на основі погодних індексів, на нашу думку, є найбільш придатним для сільськогосподарського виробництва в регіонах України, де поширені втрати врожаю внаслідок посухи, надмірного зволоження та вимерзання. При цьому витрати на моніторинг страхування на основі погодних індексів є меншими, оскільки немає необхідності у визначенні обсягу збитків на рівні окремого господарства. [6]

Спираючись на опитування, проведене експертами асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» стосовно вивчення ринку страхових послуг в рамках дослідження «UCAB Metrics 2018», можна зауважити, що основна маса агровиробників у процесі своєї діяльності не використовує послугу страхування посівів та врожаю. З числа опитаних лише 15% сільськогосподарських підприємств користуються даним видом страхування, 85% респондентів взагалі не користуються страховими послугами посівів та врожаю. Ті фермери, які користуються страховими

послугами повідомили, що в залежності від виду страхування, у разі настання страхового випадку, страхове покриття завданих збитків коливається у межах від 20% до 60%. [7]

За проведеним аналізом основних основних показників роботи ринку агрострахування встановлено, що у 2018 році агропідприємство при укладанні договору страхування ризиків виробництва сільськогосподарської продукції сплачувало лише 208,8 грн на 1 га застрахованої площі, при обсязі страхового захисту – 6852,16 грн на 1 га. Дані показники мають сприяти популяризації агрострахування сільськогосподарських ризиків в середовищі українських аграріїв, незважаючи на все ще наявну недовіру до страховиків у фермерів і недостатнє бажання останніх закладати кошти в бюджети своїх господарств на дану послугу. Тим більше, що стрімка зміна кліматичних умов на території України, дедалі частіші аномальні смерчі з градом, потужні буревії, які спричиняють пошкодження сільськогосподарських рослин безпосередньо перед початком збору врожаю мають спонукати фермерів звернутися до даної послуги мінімізації ризиків.

У 2017-2018 рр. аграрії стали більш активно приймати участь у державних програмах фінансування агровиробників, зокрема програмі форвардних закупівель [8], що дало змогу частково активізувати роботу ринку агрострахування та підвищити кількість укладених договорів на 20,7% та 25,9 % відповідно, порівняно з попередніми роками. Участь у державних програмах також збільшило рівень охоплення страхуванням сільськогосподарських площ (до 5,04% у 2018 р.), який протягом 2009-2017 рр. був доволі низьким – близько 2,5 %, в той час, як у країнах Європи цей показник перевищує 60-70 %, а, наприклад, на Кіпрі та в Ізраїлі складає 100 % [9].

З огляду на те, що страхування, пов'язане з програмами фінансування сільгоспвиробників, зокрема програмою форвардних заку-

півель зерна, складає приблизно третину від усіх укладених на ринку договорів та усіх застрахованих площ, ПАТ «Аграрний фонд» ретельно підходить до вибору страховиків.

Основними критеріями, якими керувався ПАТ «Аграрний фонд» при виборі партнерів по страхуванню стали:

- відкрита фінансова звітність даних компаній;
- прозорість бізнес процесів, досвід в агрострахуванні та беззаперечна репутація;
- основні показники компаній по добровільному страхуванню сільгосппродукції.

Враховуючи це, ПАТ «Аграрний фонд» виокремив для співпраці на весняну форвардну компанію 2020 року на умовах співстрахування такі компанії як ПрАТ СК «ПЗУ Україна» та ПрАТ СК «ARX» (раніше АХА Страхування») [10].

Аналізуючи безпосередньо показники страхування зернових культур (таблиця 3) бачимо, що кількість договорів страхування зернових культур з кожним роком зростає з 577 од. у 2016 р. до 795 од. у 2018 р. Найбільший обсяг зібраних страхових премій за даними страховими культурами було зібрано у 2017 році – 177,4 млн грн., на що вплинула найбільша середня ставка страхової премії за досліджуваний період – 3,5%.

Помітним є те, що договори страхування зернових культур займають суттєву частку у загальних показниках роботи ринку агрострахування. Так, за період з 2016 по 2018 рр. частка договорів страхування зернових культур у загальному обсязі становила 63,7-72,8%, застрахованих площ – 76,3-81,0%, страхових премій – 70,1-86,8%. Найбільшу частку у структурі зернових культур як за кількістю укладених договорів, обсягом застрахованих площ, так і за обсягом зібраних премій займає озима пшениця. Також суттєву частку у структурі зернових культур за основними показниками страхування займає кукурудза.

Таблиця 3

**Основні показники страхування зернових культур за 2016-2018 рр.
в Україні**

Культура	Кількість договорів, од	Площа, га	Страхова сума, грн.	Сума премій, грн.	Середня ставка премії, %	Сума премій на гектар, грн./га	Страхова сума на гектар, грн./га
2016 андерайтинговий рік							
Озима пшениця	471	481065	2796562761	100744746	3,6%	209	5813
Озимий ячмінь	18	7779	30260437	890871	2,9%	115	3890
Озиме жито	9	1727	8435531	288375	3,4%	167	4884
Ярий ячмінь	11	2348	31877714	539037	1,7%	230	13577
Яра пшениця	6	4825	90788003	2118891	2,3%	439	18816
Кукурудза	54	34529	524967271	4216230	0,8%	122	15204
Гречка	8	2129	32172391	1205508	3,7%	566	15112
Всього / середнє	577	534402	3515064108	110003658	2,6%	264	11042
Відсоток від загального показника, %	72,8	76,3	56,3	70,1	–	–	–
2017 андерайтинговий рік							
Озима пшениця	453	414538	3142993024	111880932	3,6%	270	7582
Озимий ячмінь	24	9417	40381201	1457110	3,6%	155	4288
Озиме жито	20	5866	32701209	1091361	3,3%	186	5575
Ярий ячмінь	13	3661	54851220	851847	1,6%	233	14983
Яра пшениця	6	2841	23488231	537173	2,3%	189	8268
Яре жито	1	136	505400	32952	6,5%	242	3716
Кукурудза	89	70209	1529975022	61328076	4,0%	874	21792
Сорго	2	1107	6304428	131762	2,1%	119	5695
Гречка	2	215	2313823	104517	4,5%	486	10762
Всього / середнє	610	507990	4833513558	177415730	3,5%	306	9184
Відсоток від загального показника, %	63,7	76,9	81,5	86,8	–	–	–
2018 андерайтинговий рік							
Озима пшениця	614	712106	3810786 486	134117649	3,5%	188	5351
Озимий ячмінь	40	8466	43825161	1360020	3,1%	161	5177
Озиме жито	13	2547	13950132	495008	3,5%	194	5477
Яра пшениця	8	6089	76649306	2338371	3,1%	384	12588
Ярий ячмінь	5	512	4394962	84241	1,9%	165	8584
Кукурудза	114	59082	1042828212	21185341	2,0%	359	17651
Овес	1	207	978 075	31298	3,2%	151	4725
Всього / середнє	795	789009	4993412334	159611928	2,9%	229	8508
Відсоток від загального показника, %	65,9	81,0	74,8	76,4	–	–	–

Джерело: складено автором на основі [11],[12],[13]

Незважаючи на пільгові умови зі страхування кукурудзи, які надаються з осені 2017 р. в рамках програми «Ваш урожай-наша турбота», до реалізації якої долучилися Проект Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток фінансування аграрного сектору в

Європі та Центральній Азії», КредіАґріколь Банк, компанія Syngenta та СК «АХА Страхування», розміри страхових платежів продовжують залишатися на невисокому рівні у порівнянні з озимою пшеницею [14].

Сільгоспвиробники звертають особливу увагу на суми відшкодувань страховими компаніями збитків, яких аграрії зазнали в результаті страхових випадків. На переконання сільгоспвиробників, розмір відшкодувань показує серйозність намірів страховиків

у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання. Дані щодо страхових виплат у розрізі зернових культур наведені у таблиці 4. Найбільшу частку у загальних виплатах по ринку зернових культур складають договори страхування озимої пшениці (від 66,0% у 2016 р. до 17,1% у 2018 р.). Другою культурою, за якою протягом останніх двох років сільськогосподарські підприємства отримували страхове відшкодування є озиме жито.

Таблиця 4

Страхові виплати у розрізі зернових культур за 2016-2018 рр. [11],[12],[13]

Культура	Сума виплат (зима), грн	Сума виплат (весна- літо), грн	Загальна сума виплат, грн	Частка у виплатах по ринку, %	Рівень виплат, %
2016 андерайтинговий рік					
Озима пшениця	–	–	6589766	66,0%	6,5%
2017 андерайтинговий рік					
Озима пшениця	2393241	584111	2977352	39,0%	2,7%
Озиме жито	171500	–	171500	2,2%	15,7%
2018 андерайтинговий рік					
Озима пшениця	–	1480511	1480511	17,1%	1,1%
Озиме жито	–	5460	5460	0,1%	1,1%

Джерело: складено автором на основі [11],[12],[13]

За умов, що вирощування зернових культур є дуже ризиковим видом діяльності, а природно-кліматичні умови за останні роки різко змінюються в несприятливий бік для аграріїв, варто відмітити дуже низький рівень виплат за договорами страхування зернових культур – 1,1% у 2018 році.

Звісно, що рівень виплат залежить й від кількості страхових випадків, що сталися протягом строку дії договору. Але зазвичай даний показник у розвинутих європейських країнах знаходиться у межах 40-60%, а при катастрофічних подіях (наприклад буревій, повені, заморозки, засуха) може перевищувати й 100%. Природно-кліматичні умови вітчизняного сьогодення дуже ризикові, але укладені формальні договори страхування, з високим рівнем франшизи, не дають можливість отримати якісне страхове покриття. Звідси виникає одна з основних проблем, яка стримує розвиток ринку агрострахування – недовіра аграріїв. Поліпшення ситуації можливо за рахунок постійних комунікацій страховика з агровиробниками, проведення

роз'яснювальних робіт та науково-практичних семінарів щодо існуючих страхових продуктів, переліку ризиків, які підпадають під покриття, поняття франшиза і коефіцієнт покриття і як вони впливають на розмір страхового відшкодування, визначення розміру збитку та як себе поводити при його настанні тощо. Ці питання дуже актуальні для аграріїв, зокрема підприємств малого та середнього бізнесу і потребують негайного вирішення. Великі агрохолдинги забезпечують свій бізнес за рахунок розташування посівних площ у різних регіонах і, що особливо важливо, в різних кліматичних зонах, використовуючи різну спеціалізацію. За таких умов великі агропідприємства «легше сприймають» збитки отримані від несприятливих погодних умов в сільському господарстві, що не можна сказати про невеликі агропідприємства.

Висновки. Отже, у період стрімких змін природно-кліматичних умов на території України стратегічно важливо підтримувати сферу виробництва зернових культур. Найді-

євiшим способом захисту вiд ризикiв для сiльгоспвиробникiв є страхування. Сучасний стан ринку страхування зернових культур має повiльний темп розвитку та порiвняно з iншими країнами надзвичайно низьку частку застрахованих сiльськогосподарських посiвiв. Останнi роки спостерiгається позитивна тенденцiя укладення договорiв страхування сiльськогосподарської продукцiї, зокрема зернових культур. Важливу роль в поживленi ринку агрострахування зіграли державнi програми фiнансування сiльгоспвиробникiв такі як форварднi закупiвлi зерна. Лiдерами на ринку агрострахування є ПрАТ СК «ПЗУ Україна» та ПрАТ СК «ARX», які на умовах спiвстрахування спiвпрацюють з ПАТ «Аграрний фонд».

Проте подальший розвиток агрострахування супроводжується низкою проблем, зокрема, низький рiвень довіри аграрiїв до страховикiв, недостатнє iнформування сiльгоспвиробникiв, недостатнiй рiвень застосування iнновацiйних розробок при укладаннi та веденнi договорiв страхування сiльськогос-

подарських культур, зокрема огляду посiвiв та визначення збитку при настаннi страхового випадку. Для вирiшення наведених недолiкiв варто почати використовувати iнновацiї в системi страхування зернових культур, зокрема робототехнiки, iндексного страхування, точного землеробства та iнновацiйних страхових продуктiв. Агрострахування за правильного пiдходу вже сьогоднi може стати надiйним захистом для агробiзнесу й вигiдним для страхових компанiй. Потенцiал цього виду страхування доволi значний, оскiльки сам агробiзнес стрiмко розвивається й мiстить багато ризикiв.

Розвиток агрострахування на ринку зернових культур в свою чергу сприятиме стабiльному розвитку малих та середнiх форм бiзнесу завдяки мiнiмiзацiї можливих ризикiв. Позитивними наслiдками iнновацiйного агрострахування стане безперервний, збалансований та стабiльний розвиток аграрного ринку, фiнансова стабiльнiсть суб'єктiв господарської дiяльностi та гiдна позицiя України у свiтовiй економiцi.

Список лiтератури:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
2. Вовчак О.Д. Страхова справа: пiдручник. Київ: Знання, 2011, 391. URL: https://pidruchniki.com/1079031755491/strahova_sprava/silskogospodarske_strahuvannya
3. Страхування аграрiїв: страхують всi i всiх? URL: <https://business.ua/finances/9276-strakhuvannia-ahrariiv-strakhuiut-vsi-i-vsikh>
4. Перспективи агрострахування в Україні. *Агробiзнес сьогоднi*, 2019. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahrostrakhuvannia/item/12688-perspektyvy-ahrostrakhuvannia-v-ukraini.html>
5. Шолойко А. Класичнi та iндекси страховi продукти для галузi рослинництва. *Облiк i фiнанси АПК: бухгалтерський портал*. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/klasichni-ta-indeksni-strahovi-produkti-dlya-galuzi-roslinnictva.html>
6. Рубцова Н.М. Сучасний стан та перспективи розвитку дiючої системи агрострахування в Україні. *Збiрник наукових праць ТДАТУ (економiчні науки)*. 2014. № 4 (28). С. 237-240. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/7604/1/17-1-8.pdf>
7. 85% аграрiїв не користуються страхуванням посiвiв та врожаю. *Український клуб аграрного бiзнесу*. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/85_agrariiv_ne_koristuyutsya_strakhuvannyam_posiviv_ta_vrozhayu/
8. Рубцова Н.М. Оптимiзацiї вартостi договорiв страхування сiльськогосподарської продукцiї за форвардними контрактами. *Збiрник наукових праць ТДАТУ (економiчні науки)*. 2018. № 2 (37). С. 221-228. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/7604/1/17-1-8.pdf>
9. Ринок агрострахування: пiдводячи пiдсумки. *Фiнансовi послуги*. 2016. №3-4 (117-118) <http://irbis-nbuv.gov.ua/>
10. Спiвпраця зi страховиками. *Аграрний фонд*. 2019. URL: <http://agrofond.gov.ua/activity/insurances/>
11. Портал про сiльськогосподарське страхування. URL: <http://www.agroinsurance.com/>
12. Електронний журнал «Про страхування» URL: <http://forinsurer.com>
13. Ринок агрострахування України у 2018-му андеррайтинговому роцi. 2019. URL: <https://agro.me.gov.ua/>
14. Виробники кукурудзи тепер можуть страхувати її на пiльгових умовах. 2017. URL: <https://tusovka.kr.ua/news/2017/02/12/virobniki-kukurudzi-teper-mozhut-strahuvati-ii-na-pilgovih-umovah>

Reference:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Vovchak O.D. (2011) Strakhova sprava: pidruchnyk. Kyiv: Znannia, 391 p. URL: https://pidruchniki.com/1079031755491/strahova_sprava/silskogospodarske_strahuvannya [in Ukrainian].
3. Strakhuvannia ahrariiv: strakhuiut vsi i vsikh? URL: <https://business.ua/finances/9276-strakhuvannia-ahrariiv-strakhuiut-vsi-i-vsikh> [in Ukrainian].

4. Perspektyvy ahrostrakhuvannia v Ukraini. *Ahrobiznes sohodni* (2019). URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahrostrakhuvannia/item/12688-perspektyvy-ahrostrakhuvannia-v-ukraini.html> [in Ukrainian].
5. Sholoiko A. Klasychni ta indeksni strakhovi produkty dlia haluzi roslynnytstva. *Oblik i finansy APK: bukhholderskyi portal*. URL: <http://magazine.faa.org.ua/klasichni-ta-indeksni-strahovi-produkti-dlya-galuzi-roslynnytstva.html> [in Ukrainian].
6. Rubtsova N.M. (2014) Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku diiuchoi systemy ahrostrakhuvannia v Ukraini. *Zbirnyk naukovykh prats TDATU (ekonomichni nauky)*. № 4 (28), pp. 237-240. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/7604/1/17-1-8.pdf> [in Ukrainian].
7. 85% ahraryiv ne korystuiutsia strakhuvanniam posiviv ta vrozhaiu. *Ukrainskyi klub ahramoho biznesu*. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/85_agrariiv_ne_koristuyutsya_strakhuvanniam_posiviv_ta_vrozhayu/ [in Ukrainian].
8. Rubtsova N.M. (2018) Optymizatsii vartosti dohovoriv strakhuvannia silskohospodarskoi produktsii za fo-rvardnymy kontraktamy. *Zbirnyk naukovykh prats TDATU (ekonomichni nauky)*. № 2 (37), pp. 221-228. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/7604/1/17-1-8.pdf> [in Ukrainian].
9. Rynok ahrostrakhuvannia: pidvodiachy pidsumky. *Finansovi posluhy* (2016) №3-4, pp. 117-118. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/> [in Ukrainian].
10. Spivpratsia zi strakhovykamy. *Ahrarnyi fond* (2019) URL: <http://agrofond.gov.ua/activity/insurances/> [in Ukrainian].
11. Portal pro silskohospodarske strakhuvannia. URL: <http://www.agroinsurance.com/> [in Ukrainian].
12. Elektronnyi zhurnal «Pro strakhuvannia» URL: <http://forinsurer.com> [in Ukrainian].
13. Rynok ahrostrakhuvannia Ukrainy u 2018-mu anderraitynhovomu rotsi (2019) URL: <https://agro.me.gov.ua/> [in Ukrainian].
14. Vyrobniky kukurudzy teper mozhut strakhuvaty yii na pilhovykh umovakh (2017) URL: <https://tusovka.kr.ua/news/2017/02/12/-virobniki-kukurudzi-teper-mozhut-strahuvati-ii-na-pilgovih-umovah> [in Ukrainian].